

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

ГЕЙНЦ РУСЛАНА МИКОЛАЇВНА

ПРАВОЧИННИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

**методичні вказівки для підготовки до семінарських занять
та самостійної роботи здобувачів другого курсу
денної форми навчання спеціальності 081 «Право»**

Івано-Франківськ-2024

УДК 347.1

Г 29

Затверджено на засіданні кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 28 серпня 2024 р.)

Схвалено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 1 від 27 вересня 2024 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 27 вересня 2024 р.)

Рецензенти:

Мироненко Ігор Віталійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Логвінова Марія Володимирівна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри судочинства
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Г29 Гейнц Р. М. Правочини в цивільному праві України: методичні вказівки для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи здобувачів другого курсу денної форми навчання спеціальності 081 «Право». Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 33 с.

В посібнику викладені короткі методичні рекомендації для підготовки здобувачів до семінарських занять, переліки питань, які виносяться до обговорення на занятті, практичні завдання та задачі для закріплення теоретичного матеріалу. До кожної теми наводиться перелік основної та додаткової рекомендованої літератури, що включає нормативно-правові акти, судову практику, навчальні посібники та наукові праці.

Методичні вказівки призначені для здобувачів, науково-педагогічних працівників.

© Гейнц Р. М., 2024

© Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника», 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	9
Семінарське заняття № 1. Поняття та види правочинів	9
Семінарське заняття № 2-3. Форма правочину та умови дійсності.	11
Семінарське заняття № 4. Недійсні правочини: поняття, види, правові наслідки. Нікчемні правочини.	15
Семінарське заняття № 5. Характеристика оспорюваних правочинів.....	18
Семінарське заняття № 6. Односторонні правочини в цивільному праві	22
Семінарське заняття № 7-8. Цивільно-правовий договір як правочин.....	25
Семінарське заняття № 9. Електронні правочини.....	29
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	31
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	33

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Правочини в цивільному праві України» належить до дисциплін вільного вибору і пропонується до вивчення здобувачам 2-го курсу ОП «Право» другого (бакалаврського) рівня.

Метою викладання навчальної дисципліни є формування у здобувачів системи знань щодо інституту правочину як основної підстави виникнення цивільних прав і обов'язків і спрямована на поглиблення знань з правового регулювання цивільних відносин в Україні.

Вивчення навчальної дисципліни «Правочини в цивільному праві України» розпочинається із з'ясування сутності поняття «правочин», його ознак та видів і включає оволодіння знаннями щодо умов дійсності правочинів, поняття та видів недійсних правочинів, їх правових наслідків, характеристику односторонніх, а також двосторонніх (багатосторонніх) правочинів, тобто договорів.

В результаті вивчення дисципліни здобувачі повинні:

набути навички:

- правильно тлумачити та застосовувати норми про правочини;
- правильно проводити юридичний аналіз обставин, що склалися у конкретних відносинах;
- аналізувати норми законодавства, що регулюють відповідні правовідносини;
- використовувати здобутки науки цивільного права для вирішення казусів;
- обґрунтовано і мотивовано приймати рішення із завдань та належно їх обґрунтовувати.

Невід'ємною складовою сучасної системи викладання, що забезпечує зворотній зв'язок між викладачем та здобувачем, є семінарські заняття. В процесі цих занять перевіряється ступінь засвоєння здобувачем теоретичного матеріалу, логічність мислення, здатність самостійно опрацювати великі обсяги навчального матеріалу, проводити аналіз практичної ситуації. Зазвичай семінарські заняття передбачають активність тих хто навчається, але за наперед заданими завданнями.

Структурно семінарське заняття залежить від теми та її практичного спрямування і охоплює перевірку опрацювання здобувачами теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, вміння відтворити базові поняття та розуміння їх сутності, вміння висловлювати заперечення та знаходити правильні рішення. Центральним елементом семінарських занять є розв'язання цивільних справ за наперед визначеними фабулами.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальні положення про правочини

Тема 1. Поняття, ознаки та види правочинів

Поняття правочину та його ознаки. Воля і волевиявлення в правочині. Відмінність правочину від інших юридичних фактів: подій, юридичних вчинків, актів органів державної влади, деліктів.

Легальна класифікація правочинів. Односторонні, двосторонні та багатосторонні правочини. Презумпція правомірності правочину.

Доктринальні підходи до класифікації правочинів. Каузальні та абстрактні правочини. Консенсуальні та реальні правочини. Умовні та безумовні правочини. Оплатні і безоплатні правочини. Мінові та ризикові правочини.

Тема 2. Форма правочину

Способи волевиявлення: поняття та види. Поняття форми правочину.

Усна форма правочину. Правочини, які можуть вчинятися усно.

Письмова (електронна) форма правочину та вимоги до неї. Правочини, які належить вчиняти у письмовій формі.

Нотаріальне посвідчення правочину. Державна реєстрація правочинів та її цивільно-правове значення.

Тема 3. Умови дійсності правочину

Загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (умови дійсності правочину). Правові наслідки недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону.

Тлумачення змісту правочину. Суб'єкти тлумачення.

Відмова від правочину.

Змістовий модуль 2. Недійсність правочинів

Тема 4. Недійсні правочини: поняття, види та правові наслідки

Підстави недійсності правочинів. Поняття та види недійсних правочинів. Нікчемні та оспорювані (заперечні) правочини.

Правові наслідки недійсності правочину. Правові наслідки недійсності окремих частин правочину. Двостороння реституція.

Правові наслідки недодержання вимоги щодо письмової форми правочину.

Конвалідація недійсного правочину: поняття, правова характеристика і види. Перспективи розвитку конвалідації недійсного правочину в цивільному праві України.

Тема 5. Загальна характеристика нікчемних правочинів

Види нікчемних правочинів.

Правочини, вчинені з порушенням їх форми – недотримання нотаріального посвідчення, у випадках встановлених законом – простої письмової форми. Правочини, вчинені без дозволу органу опіки та піклування.

Правочин, який порушує публічний порядок.

Правочини, вчинені малолітньою особою у разі відсутності наступного схвалення правочину її законними представниками. Правочини, вчинені недієздатними особами.

Тема 6. Оспорювані (заперечні) правочини

Види оспорюваних (заперечних) правочинів.

Оспорювані правочини з дефектами у суб'єктному складі та їх правові наслідки: 1) правочини, вчинені фізичними особами, які не мають достатньої дієздатності; 2) правочини, пов'язані зі спеціальною правоздатністю юридичних осіб або статусом їхніх органів;

Оспорювані правочини, вчинені без внутрішньої волі особи на його вчинення та їх правові наслідки: 1) правочини, вчинені дієздатною особою, яка в момент вчинення правочину не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними; 2) правочини, вчинені під впливом насильства; 3) правочини, вчинені у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою.

Оспорювані правочини в яких внутрішню волю сформовано неправильно та їх правові наслідки: 1) правочини, вчинені під впливом помилки; 2) правочини, вчинені під впливом обману; 3) правочини, вчинені під впливом тяжких обставин.

Фіктивні та удавані правочини.

Змістовий модуль 3. Правова характеристика окремих видів правочинів

Тема 7. Правова природа, особливості та види односторонніх правочинів

Загальна характеристика односторонніх правочинів. Характерні ознаки односторонні правочинів.

Згода як односторонній правочини. Розмежування поняття «згоди» і близьких до згоди понять, а саме: «дозволу», «узгодження», «схвалення».

Відмова як односторонній правочин

Односторонні правочини в окремих видах правовідносин. Односторонні правочини, які застосовуються у спадковому та речовому праві. Односторонні правочини в сімейному праві. Односторонні правочини у сфері відносин інтелектуальної власності.

Видача довіреності та складання заповіту як односторонні правочини.

Тема 8. Двосторонні та багатосторонні правочини (договори)

Поняття та ознаки цивільно-правового договору. Види договорів. Публічний договір. Договір на користь третьої особи. Непоіменований договір. Змішаний договір.

Свобода договору як основний принцип договірного права. Елементи свободи договору.

Класифікація договорів. Односторонні та двосторонні договори. Основні і попередні договори. Взаємоузгоджені договори та договори приєднання.

Класифікація договорів за їх юридичною направленістю.

Зміст договору як правочину. Істотні, звичайні та випадкові умови договору. Тлумачення договору.

Порядок укладення договору. Оферта. Акцепт. Момент укладення договору. Укладення договорів на організованих ринках капіталу та організованих товарних ринках, аукціонах (публічних торгах), конкурсах.

Підстави для зміни або розірвання договору. Зміна або розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин. Правові наслідки зміни або розірвання договору. Форма зміни або розірвання договору.

Тема 9. Електронні правочини

Поняття та сутність електронних правочинів. Доктринальні підходи щодо правової природи електронних правочинів.

Спільні та відмінні ознаки традиційних та електронних правочинів.

Поняття електронного договору. Вимоги щодо змісту та форми електронного договору.

Поняття смарт-контракту.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Найменування розділів і тем	Усього	Кількість годин		
			лек.	сем.	с/р
Змістовий модуль 1. Загальні положення про правочини					
1.	Тема 1. Поняття, ознаки та види правочинів	10	2	2	6
2.	Тема 2. Форма правочину.	11	1	2	8
3	Тема 3. Умови дійсності правочину.	11	1	2	8
Змістовий модуль 2. Недійсність правочинів					
4.	Тема 4. Недійсні правочини: поняття, види та правові наслідки.	8	1	1	6
5.	Тема 5. Загальна характеристика нікчемних правочинів.	8	1	1	6
6.	Тема 6. Оспорювані (заперечні) правочини.	10	2	2	6
Змістовий модуль 3. Правова характеристика окремих видів правочинів					
7.	Тема 7. Правова природа, особливості та види односторонніх правочинів.	10	2	2	6
8.	Тема 8. Дво- та багатосторонні правочини (договори).	12	2	4	6
9.	Тема 9. Електронні правочини.	10	–	2	8
	Разом:	90	12	18	60

ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1 (2 год.)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПРАВОЧИНІВ

Методичні рекомендації: Правочин є найбільш розповсюдженим юридичним фактом виникнення, зміни та припинення прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин. Термін правочин є суто українським цивілістичним надбанням. Дефініція правочину закріплена у ч. 1 ст. 202 ЦК України: правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Під час вивчення питання «*Поняття правочину та його ознаки*» слід звернути увагу на відмінності правочину від інших юридичних фактів: подій, юридичних вчинків, актів органів влади, правопорушень, а також на відмінність мети правочину від мотиву його вчинення. Правова мета правочину в науці цивільного права називається підставою правочину (*causa*). Вольова спрямованість правочину характеризує внутрішнє суб'єктивне бажання особи, що реалізується через об'єктивно виражену форму виявлення (складання заповіту, прийняття спадщини, укладення договору тощо). **Воля** – це психічне регулювання особою своєї поведінки, що полягає у визначеному (детермінованому) і мотивованому бажанні досягнути поставленої цілі, у виборі рішення та розробці шляхів, засобів і застосуванні зусиль для їх здійснення. За своєю природою воля є категорією психології та самостійного значення для набуття, зміни або припинення цивільних прав і обов'язків не має, адже для цього необхідна наявність її сприйняття іншими особами. Це відбувається внаслідок **волевиявлення**, тобто **зовнішнього прояву волі**, яке й виступає єдиною можливим способом доведення до інших учасників цивільних відносин дійсної волі суб'єкта.

Вивчення питання «*Легальна класифікація правочинів*» базується на положеннях ст. 202 ЦК України, яка передбачає поділ правочинів залежно від кількості осіб, що виражають свою волю (сторін правочину), та спрямованості їх волі правочини на односторонні, двосторонні і багатосторонні.

Опрацьовуючи питання «*Доктринальна класифікація правочинів*» зверніть увагу, що така класифікація проводиться в науковій літературі за різними критеріями. Для кращого засвоєння матеріалу знайдіть приклади для кожного правочину. Зверніть увагу на відмінності правочинів з відкладальною та скасувальною умовами. Правочин буде кваліфікуватися як *дрібний побутовий правочин*, якщо він відповідає таким критеріям: задовольняє побутові потреби особи; відповідає фізичному, духовному чи соціальному розвитку особи, яка його вчинює; стосується предмета, який має невисоку вартість; виконується в момент вчинення.

⇒ Питання для обговорення:

1. Поняття та ознаки правочину.
2. Легальна класифікація правочинів.
3. Доктринальна класифікація правочинів (каузальні та абстрактні правочини; умовні і безумовні правочини; оплатні і безплатні договори; консенсуальні та реальні договори).
4. Тлумачення змісту правочину.
5. Відмова від правочину.

Основні поняття: *правочин; односторонній правочин; двосторонній правочин; багатосторонній правочин; каузальний та абстрактний правочини; оплатний та безоплатний договір; строковий та безстроковий правочин; фідучіарний правочин; відкладальна обставина, скасувальна обставина.*

❖ **Питання для самоконтролю**

1. Дайте визначення правочину.
2. Які ознаки притаманні правочинам?
3. Які існують види правочинів?
4. Що таке мотив правочину?
5. Що таке мета правочину?
6. Які правочини називаються договорами?
7. Який правочин називається багатостороннім?
8. Коли правочин вважається таким, що вчинений з відкладальною обставиною?
9. Коли правочин вважається таким, що вчинений із скасувальною обставиною?
10. Який договір є фидуціарним?

✍ **Практичні завдання:**

Завдання 1. Назвіть юридичні факти, які є правочинами.

- 1) складання заповіту;
- 2) виявлення скарбу;
- 3) викрадення автомобіля;
- 4) дарування автомобіля;
- 5) удар блискавки;
- 6) передача житла в найм;
- 7) реєстрація акціонерного товариства;
- 8) керування автомобілем;
- 9) виготовлення речі для власних потреб;
- 10) публічна обіцянка винагороди за віднайдення загубленої речі;
- 11) відмова від спадщини;
- 12) розроблення статуту;
- 13) видача наказу про прийняття на роботу;
- 14) публічне оголошення конкурсу на створення скульптури.

Завдання 2. Які із зазначених нижче правочинів належать до односторонніх?

- 1) укладення договору дарування;
- 2) видача довіреності;
- 3) прийняття спадщини;
- 4) укладення договору позики;
- 5) укладення договору про спільну діяльність.

Завдання 3. Визначте до яких видів належать зазначені нижче правочини з урахуванням різних класифікаційних критеріїв: договір дарування, заповіт, договір купівлі-продажу, довіреність, договір простого товариства та договір страхування.

Завдання 4. Підготуйте бібліографію наукових праць в яких досліджується проблематика правочинів.

📖 **Рекомендована література**

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Інститут правочину: практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. 26 березня 2021 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Pres_Krat.pdf

3. Цивільне право: підручник у 2 т. / В.І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.
4. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. Юрінком Інтер, 2010. с. 7-90, 120-130.
5. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В.К. Матвійчука, І.С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>
6. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>
7. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsivlne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>
8. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

Додаткова:

10. Давидова І.В. Загальні ознаки правочинів, що вчиняються суб'єктами цивільних правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 25-28
11. Коструба А. Дія механізму правоприпинення зі скасувальної та відкладальної умов правочину. *Право України*. 2013. № 10. С. 210-217
12. Таран О.С. Багатосторонні договори в цивільному праві України: автореф. дис. ... к. ю.н. за спеціальністю 12.00.03. К.: НДППіП ім. ак. Ф.Г.Бурчака 2014. 20 с.
13. Таш'ян Р. І. Односторонні правочини в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.03. Харків, 2009. 20 с.
14. Юркевич Ю.М. Поняття правочинів та їх місце в системі юридичних фактів. *Аналітично-порівняльне правознавство*: електронне наукове видання. 2024. № 1. С. 253-257. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299873/292377>

Семінарське заняття № 2-3 (4 год.)

ФОРМА ПРАВОЧИНУ ТА УМОВИ ДІЙСНОСТІ

Методичні рекомендації: Під час вивчення питання «*Форма правочину та способи волевиявлення: розмежування понять*» слід звернути увагу на конструкцію ст. 205 ЦК України в якій законодавець розмежує ці поняття. Форма правочину – це форма, в яку втілюється волевиявлення. Волевиявлення є формою вираження волі сторони (сторін) правочину. Відповідно до ч. 1 ст. 205 ЦК України правочин може вчинятися в усній або письмовій (електронній) формі. Волевиявлення може бути вчинено одним із таких способів: усно, письмово, мовчанням та конклюдентними діями. Правочин, для якого законом не встановлена обов'язкова письмова форма,

вважається вчиненим, якщо поведінка сторін засвідчує їхню волю до настання відповідних правових наслідків. Така поведінка називається конклюдентною дією.

Опрацьовуючи питання «**Усна форма правочину**» проаналізуйте ст. 206 ЦК України, в якій визначаються правочини, які можуть вчинятися усно. Юридичній особі, що сплатила за товари або послуги на підставі усного правочину з другою стороною, видається документ, що підтверджує підставу сплати та суму одержаних грошових коштів (ч. 2 ст. 206 ЦК України). Таким документом може виступати чек, квитанція, рахунок-фактура. У деяких випадках законодавець дозволяє укласти правочини усно, без додержання вимог, встановлених у ст. 206 ЦК України, наприклад, можливість укладення в усній формі договорів дарування предметів особистого користування та побутового призначення (ч. 1 ст. 719 ЦК України); позички речі побутового призначення між фізичними особами (ч. 1 ст. 828 ЦК України); позики на суму меншу десяти встановлених законом розмірів неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ч. 1 ст. 1047 ЦК України).

Під час вивчення питання «**Письмова (електронна) форма правочину. Нотаріальне посвідчення правочину**» необхідно опрацювати ст. 208 ЦК України, яка визначає правочини для яких передбачена письмова форма. Вимоги до письмової форми правочину встановлені у ст. 207 ЦК України. На основі ст. 209, 210 ЦК України необхідно визначити випадки, коли момент вчинення правочину залежить від його нотаріального посвідчення чи державної реєстрації. Зверніть увагу на те, що договір може вчинятися і в електронній формі.

Опрацьовуючи питання «**Умови дійсності правочинів**», необхідно проаналізувати загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності будь-якого правочину (ст. 203 ЦК України), з'ясувати як впливає обсяг цивільної дієздатності фізичної та юридичної особи на можливість вчинення ними правочинів (норми глави 4, ст. 92 ЦК України), законність змісту як умова дійсності правочинів повинна визначатись з урахуванням с. 3, 4, 6, 8 ЦК України.

Під час вивчення питання «**Тлумачення змісту правочину**» слід звернути увагу на те, що закон надає право тлумачити зміст правочину насамперед його сторонам та невичерпний перелік способів тлумачення правочину (ст. 213 ЦК України). Сторона або сторони можуть звернутися до суду з вимогою постановити судове рішення про тлумачення змісту правочину, яке матиме обов'язкову силу.

Вивчення питання «**Відмова від правочину**» базується на положеннях ст. 214 ЦК України. Зверніть увагу на те, що відмова від правочину вчиняється у такій самій формі, в якій було вчинено правочин.

⇒ Питання для обговорення:

1. Форма правочину та способи волевиявлення: розмежування понять.
2. Усна форма правочину.
3. Письмова (електронна) форма правочину. Нотаріальне посвідчення правочину.
4. Умови дійсності правочину.
5. Тлумачення змісту правочину.
6. Відмова від правочину.

Основні поняття: воля, волевиявлення, форма правочину, конклюдентні дії, усна форма правочину, письмова форма правочину, електронна форма правочину, умови чинності правочину.

◆ Питання для самоконтролю

11. Яким способом може бути здійснено волевиявлення?

12. Що таке конклюдентні дії?
13. В якій формі може вчинятися правочин?
14. Які правочини можуть вчинятися усно?
15. Назвіть вимоги, які встановлені до письмової форми правочину.
16. Які правочини вчиняються в письмовій формі?
17. Яким чином підписується правочин особою, яка через фізичні вади не може його підписати?
18. Хто здійснює нотаріальне посвідчення правочину?
19. Назвіть умови дійсності правочину.
20. В якій формі вчиняється відмова від правочину?

Практичні завдання:

Задача 1. Які способи волевиявлення при вчиненні правочину мали місце у наведених нижче ситуаціях? Відповідь обґрунтуйте.

1. П. придбав стакан чаю через автомат.
2. С. уклала договір банківського вкладу строком на три місяці. Після закінчення строку дії договору ані банк, ані С. не заявили про припинення його дії.
3. О. придбала квиток в театр на виставу «Енеїда».

Задача 2. М. домовився з П. про укладення договору позики на суму 50 тис. грн. та його нотаріальне посвідчення. Проте, за три дні до нотаріального посвідчення договору, П. зробив операцію на очі, внаслідок якої міг чітко бачити лише на відстані від двох метрів, тобто підписати документ власноручно він не міг. П. попросив свою дружину підписати замість нього договір позики. Нотаріус засвідчив підпис із зазначенням причин, з яких текст правочину не може бути підписаний особою, яка його вчиняє.

Після спливу обумовленого договором строку, М. звернувся із вимогою про повернення суми боргу, проте П. відмовився виконувати цю вимогу, вказуючи, що не укладав договору позики і не знає, хто підписав цей договір замість нього.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: 1) чи дотримана форма правочину в даному випадку? 2) чи правомірні дії нотаріуса? 3) які подальші дії М.?

Задача 3. К. погодився за 5 тис. грн. продати Л. телевізор. Л. гроші передав, однак повідомив К., що приїде за телевізором завтра. Наступного дня, коли Л. прийшов забрати телевізор, К. віддавати телевізор відмовився. Л. звернувся до суду з вимогою про повернення йому грошей. У судовому засіданні К. заявив, що ніякого договору з позивачем не укладав і грошей від нього не отримував. Л. же стверджував, що при укладенні договору були присутні спільні знайомі Олег та Петро, які можуть підтвердити факт передачі ним грошей відповідачу.

Проаналізуйте ситуацію і вирішіть спір. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 4. Нотаріус з'явився на виклик додому для посвідчення заповіту. Родичі спадкодавця дали нотаріусу заповіт власноручно підписаний спадкодавцем, який на момент приходу нотаріуса був уже непритомний. Нотаріус посвідчив цей заповіт.

Проаналізуйте ситуацію і дайте правову оцінку дій нотаріуса.

Рекомендована література

Основна:

15. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
16. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року № 296/5. Дата оновлення: 30.09.2023. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>

17. Цивільне право: підручник у 2 т. / В.І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2011. Т. 1. 656 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/CPU_1.pdf

18. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. Юрінком Інтер, 2010. с. 7-90, 120-130.

19. Цивільне право України (у запитаннях та відповідях): Навчальний посібник : Практикум / За ред. В.К. Матвійчука, І.С. Тімуша. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-62-1-pos.pdf>

20. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

21. Харитонов Є.О. Цивільне право України: Підручник. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Вид. 3, перероб. і доп. К.: Істина, 2011. 808 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/479-tsvivne-pravo-ukrani-haritonov-o.html>

22. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

23. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

Додаткова:

24. Бобко Т.В. Зміст і форма правочину в цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 23.00.03. Харків, 2011. 20 с.

25. Гейнц Р.М. Письмова та електронна форма правочину: співвідношення понять. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/15647/1/Гейнц%20Р.М.%20Письмова%20та%20електронна%20форма%20правочину%20-%20співвідношення%20понять.pdf>

26. Єременко К.О. Цивільно-правові наслідки недотримання вимог до форми правочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2014. 20 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c826b24-4b5c-4ba9-a648-bca45b38807f/content>

27. Лазебна А.В. Нотаріальне посвідчення як елемент форми правочину. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 592-596 URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1795/1767>

28. Пастернак В.М. Дотримання форми правочину як умова його дійсності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер: Юриспруденція. 2015. № 16. Том 2. С.15-17. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc16/part_2/6.pdf

29. Романюк А.Б., Павловська Л.В. Правова природа обов'язкового нотаріального посвідчення правочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 180-184. http://www.lsej.org.ua/6_2023/39.pdf

30. Скиданов К. В. Воля і волевиявлення в правочині : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03. К., 2016. 20 с.

31. Філатова Н. Правочини з використанням електронної форми представлення інформації. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 1

НЕДІЙСНІ ПРАВОЧИНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ПРАВОВІ НАСЛІДКИ. НІКЧЕМНІ ПРАВОЧИНИ

Методичні рекомендації: Під час вивчення питання *«Поняття та види недійсних правочинів»* необхідно звернути увагу на умови чинності правочину, недодержання яких в момент вчинення правочину, є підставою для визнання його недійсним (ч.1 ст. 215 ЦК України). Порушення вимог закону, допущені сторонами (сторонаю) після вчинення правочину, не будуть мати наслідком його недійсність, а призводять до інших правових наслідків, передбачених законом.

Розрізняють два види недійсних правочинів: 1) нікчемні - є недійсними в силу прямої вказівки закону; 2) оспорювані (заперечні) – можуть бути визнані недійсними в судовому порядку. До постановлення рішення суду про визнання такого правочину недійсним – він буде дійсним. Водночас, якщо оспорюваний правочин буде визнаний в судовому порядку недійсним, то він, як і нікчемний правочин, буде недійсним з моменту його вчинення.

Під час вивчення питання *«Правові наслідки недотримання форми правочину»* (статті 218-220 ЦК України), зауважте, що недотримання простої письмової форми правочину, за загальним правилом, немає наслідком його недійсність. Виняток – пряма вказівка закону. У разі порушення вимог закону про нотаріальне посвідчення правочину, такий правочин є нікчемним. Однак, закон допускає визнання правочину з порушенням вимог щодо простої письмової чи нотаріальної форми дійсним в судовому порядку.

Опрацьовуючи питання *«Правові наслідки недійсності правочинів»* слід звернути увагу на те, що ч.1 і 2 ст. 216 ЦК України передбачено загальні наслідки недійсності правочинів. Спеціальні наслідки недійсності правочинів (ч. 3 ст. 216 ЦК України) можна розглядати, зокрема, на прикладі ст. 230-233 ЦК України, ст. 207, 208 ЦК України. Крім того, слід враховувати спеціальні положення щодо наслідків недійсності нікчемних правочинів (ч. 4, 5 ст. 216 ЦК України). Зауважте, що для застосування правових наслідків недійсності правочину (незалежно чи це нікчемний, чи оспорюваний правочин) передбачається лише один порядок – судовий.

Опрацьовуючи питання *«Види нікчемних правочинів»* варто звернути увагу на встановлення законодавцем вичерпного переліку видів нікчемних правочинів, тоді як перелік оспорюваних правочинів є відкритим. При цьому, у разі вчинення нікчемного правочину, у випадках встановлених ЦК України, такий правочин може бути визнаний судом дійсним (ч.2 ст. 218, ч. 2 ст. 219, ч.2 ст. 220, ч. 2 ст.224 ЦК України). Види нікчемних правочинів виокремлюємо на основі аналізу положень статей 219-221, 224, 226 і 228 ЦК України.

Питання для обговорення:

1. Поняття, підстави та види недійсних правочинів.
2. Правові наслідки недотримання форми правочину.
3. Правові наслідки недійсності правочину.
4. Види нікчемних правочинів.

Основні поняття: нікчемний правочин; оспорюваний правочин; правочин, який порушує публічний порядок, двостороння реституція.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення недійсного правочину.
2. Назвіть підстави недійсності правочину?

3. Який правочин є нікчемним?
4. Назвіть види нікчемних правочинів.
5. Який правочин називається оспорюваним?
6. Які правочини повинні вчинятися лише з дозволу органу опіки і піклування?
7. Які правочини є такими, що порушують публічний порядок?
8. Назвіть загальні наслідки недійсності правочину.
9. Що таке двостороння реституція?
10. Які правові наслідки недотримання форми правочину?

Практичні завдання:

Завдання 1. Виберіть з параграфа 2 гл. 16 ЦК і запишіть у зошит статті, в яких передбачено можливість визнання дійсним нікчемного правочину. Чи будь-який нікчемний правочин може бути визнаний дійсним в судовому порядку?

Завдання 2. Випишіть із постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» та постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» приклади правочинів, які порушують публічний порядок.

Задача 1. Тринадцятирічна М. обміняла свій мобільний телефон на роликові ковзани, які належали її подрузі - однокласниці С. Батьки М., дізнавшись про цей обмін, принесли роликові ковзани батькам С. і просили повернути їм телефон доньки.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання чи правомірні вимоги батьків М.? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. До нотаріуса звернулися власники квартири Сергій (14 років) та Олександр (9 років) і їх мати з проханням посвідчити договір дарування цієї квартири матері. Нотаріус у посвідченні договору відмовив.

Чи правомірні дії нотаріуса? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. 8-річному С. дідусь у день народження подарував велосипед. Згодом 10-річний А., який жив у сусідньому будинку, побачив, що С. катається на новому велосипеді, і запропонував тому обміняти велосипед на футболку із автографом футболіста А.Шевченка. С. погодився.

А., не бажаючи, щоб його батьки дізналися про обмін, вирішив сховати велосипед у куцах біля будинку. Наступного дня зранку А. прийшов до схованки, щоб узяти велосипед, але його там вже не було.

Водночас, батьки С., дізнавшись про обмін, наступного дня заявили батькам А. вимогу про повернення назад велосипеда взамін на футболку. Батьки А. пояснили, що нічого про ніякий обмін не знають.

Проведіть правовий аналіз ситуації.

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України № 9 від 06 листопада 2009 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

3. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. Дата оновлення: 24.11.2014. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСПОРЮВАНИХ ПРАВОЧИНІВ

Методичні рекомендації: Опрацювання питання *«Види оспорюваних (заперечних) правочинів»* необхідно розпочати з опрацювати положень статей 222, 223, 225, 227, 229-233 ЦК України та з'ясування сутності таких понять як «обман», «помилка», «важкі обставини» тощо. Зверніть увагу: нікчемні та оспорювані правочини розрізняються: 1) ступенем важливості дефектів у складі правочину; 2) характером прав та інтересів, які порушено у зв'язку з укладенням правочину; 3) судовим порядком встановлення недійсності правочину й незалежністю встановлення недійсності правочину від судового рішення; 4) строками позовної давності, які встановлені для звернення до суду з приводу визнання правочину недійсним.

Під час вивчення питання *«Оспорювані правочини з дефектами у суб'єктному складі та їх правові наслідки»* потрібно звернутися до ст. 222 ЦК України «Правові наслідки вчинення правочину неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності», ст. 223 ЦК України «Правові наслідки вчинення правочину фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, за межами її цивільної дієздатності» та ст. 227 ЦК України «Правові наслідки укладення юридичною особою правочину, якого вона не мала права вчиняти».

Під час вивчення питання *«Оспорювані правочини, вчинені без внутрішньої волі особи на його вчинення та їх правові наслідки»* необхідно опрацювати коментар ст. 225 ЦК України «Правові наслідки вчинення правочину дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними», ст. 231 ЦК України «Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом насильства» та ст. 232 ЦК України «Правові наслідки правочину, який вчинено у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною».

Під час вивчення питання *«Оспорювані правочини в яких внутрішню волю сформовано неправильно та їх правові наслідки»* необхідно опрацювати коментар ст. 229 ЦК України «Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом помилки», ст. 230 ЦК України «Правові наслідки вчинення правочину під впливом обману» і ст. 233 ЦК України «Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом тяжкої обставини».

Опрацьовуючи питання *«Фіктивні та удавані правочини»* (ст. 234, ст. 235 ЦК України) зверніть увагу на правові наслідки їх недійсності, яка зумовлена недолікам їх змісту. Сам по собі факт невиконання сторонами умов правочину не робить його фіктивним. Позивач, який звертається з вимогою про визнання правочину фіктивним, має довести відсутність в учасників правочину наміру створити юридичні наслідки. При вирішенні задач обов'язково користуватися судовою практикою, зокрема, Постанова Пленуму ВСУ від 6.11.2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними». При розгляді спорів про недійсність правочинів судам потрібно розмежовувати недійсні та неукладені правочини, тобто такі, в яких відсутні встановлені законодавством необхідні умови для їхнього укладення (наприклад, відсутня згода щодо всіх істотних умов, передбачених законодавством; не передано майно, якщо відповідно до законодавства для укладення правочину потрібно його передати; не затверджено правочин вищим органом господарського товариства, якщо це передбачено в законі чи статуті товариства; не здійснено державну реєстрацію правочину в разі, коли законом ця обставина визначена як момент його вчинення).

Встановивши, що правочин є неукладеним, суд на цій підставі залишає позов

про визнання правочину недійсним без задоволення. Наслідки недійсності правочину до неукладеного правочину не застосовуються, оскільки вимога про визнання правочину неукладеним не відповідає способам захисту цивільних прав та інтересів, передбачених ст. 16 ЦК, відповідно, підстав для його задоволення немає.

Питання для обговорення:

1. Види оспорюваних (заперечних) правочинів.
2. Оспорювані правочини з дефектами у суб'єктному складі та їх правові наслідки:
  - 2.1. правочини, вчинені фізичними особами, які не мають достатньої дієздатності (ст. 222 і ст. 223 ЦК України);
  - 2.2. правочини, пов'язані зі спеціальною правоздатністю юридичних осіб або статусом їхніх органів (ст. 227 ЦК України);
3. Оспорювані правочини, вчинені без внутрішньої волі особи на його вчинення та їх правові наслідки:
  - 3.1. правочини, вчинені дієздатною особою, яка в момент вчинення правочину не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними (ст. 225 ЦК України);
  - 3.2. правочини, вчинені під впливом насильства (ст. 231 ЦК України);
  - 3.3. правочини, вчинені у результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою (ст. 232).
4. Оспорювані правочини в яких внутрішню волю сформовано неправильно та їх правові наслідки:
  - 4.1. правочини, вчинені під впливом помилки (ст. 229);
  - 4.2. правочини, вчинені під впливом обману (ст. 230)
  - 4.3. правочини, вчинені під впливом тяжких обставин (ст. 233)
5. Фіктивні та удавані правочини.

Основні поняття: *недійсний правочин; оспорюваний правочин; помилка, обман, насильство як підстави недійсності правочину; удаваний правочин, фіктивний правочин.*

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення оспорюваного правочину.
2. Назвіть види оспорюваних (заперечних) правочинів.
3. У чому можуть полягати «недоліки волі» в правочині?
4. Які дії можна кваліфікувати як насильство під час вчинення правочину?
5. Що таке помилка при вчинення правочину?
6. Назвіть правові наслідки правочину, вчиненого під впливом помилки.
7. Що таке обман?
8. Які правові наслідки правочину, вчиненого під впливом обману?
9. Що таке фіктивний правочин?
10. Що таке удаваний правочин?
11. Як визначається «тяжка обставина»?

Практичні завдання:

Завдання 1. Підготуйте бібліографію наукових праць в яких досліджується проблематика оспорюваних правочинів.

Завдання 2. Випишіть із постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» визначення понять «помилка», «обман», «насильство», «зловмисна домовленість».

Задача 1. Повнолітній М. дізнавшись, що його сусід, 16-річний Б., отримав у спадок від дідуся вазу роботи відомого автора, звернувся до Б. з пропозицією продати йому вазу. Договір купівлі-продажу було укладено без відома батьків Б.

Згодом, пошкодивши вазу, що призвело до зменшення її вартості, М. вирішив звернутись до суду з позовом про визнання правочину недійсним.

Проаналізуйте і дайте правовий аналіз ситуації. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. Коли Н. виповнилося 14 років, бабуся в день його народження подарувала йому 500 грн. Наступного дня Н. купив у батька свого знайомого К. собаку. Мати Н. пред'явила вимогу до К., про те, щоб він забрав собаку і повернув 500 грн. Оскільки К. відмовився це зробити, мати Н. звернулася з позовом до суду про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

Чи підлягає позов задоволенню? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3. Д. придбав у комісійному магазині картину видатного художника і повісив її у своєму кабінеті, прикріпивши до неї табличку з інформацією про автора. Один із його клієнтів звернув увагу на те, що картина є підробкою, оскільки її оригінал знаходиться в музеї. Д. звернувся до фахівців, які підтвердили, що картина є копією. Д. звернувся до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу недійсним і про повернення йому виплаченої за картину суми. В судовому засіданні представник магазину повідомив, що магазин не знав про підробку картини.

Яке рішення повинен прийняти суд? Чи зміниться рішення суду, якщо б магазин, продаючи, знав про підробку картини?

Задача 4. П. звернулася до суду з позовом до Д. про визнання недійсним заповіту. Позивачка зазначила, що перебувала з О. в шлюбі з 2001 року, проживала у його будинку. 8 липня 2024 року, коли П. перебувала на стаціонарному лікуванні, О. склав заповіт, за яким усе своє майно заповів своїй племінниці Д. 15 липня 2024 року О. помер.

Позивачка вважає, що заповіт слід визнати недійсним, тому що в останні місяці О., у зв'язку з важкою хворобою, не міг розуміти значення своїх дій та керувати ними.

Свідки, які близько знали померлого, пояснили, що з 1992 року О. важко хворів, останнім часом поводив себе дивно: ночував на кладовищі, говорив нісенітницю, закривався в будинку, нікого не впускав до себе.

Ретроспективна судово-психіатрична експертиза, проведена за ухвалою суду, зробила висновок про те, що в момент складання заповіту О. міг не розуміти значення своїх дій.

Суд, який розглядав справу, позов задовольнив. Чи правильне рішення постановив суд?

Задача 5. О. придбав у меблевому салоні спальний гарнітур «Глорія», сплативши за нього 20 тис. грн. Через місяць він звернувся до салону з вимогою про те, що він хоче повернути гарнітур назад і одержати його вартість, оскільки, як виявилось, гарнітур не може повністю поміститися в його спальні. Салон відмовив у задоволенні вимоги О. і останній звернувся з позовом до суду про визнання договору купівлі-продажу гарнітура недійсним як такого, що укладений під впливом помилки.

У судовому засіданні О. пояснив, що він думав, що вказаний гарнітур поміститься в його спальні. Однак насправді виявилось, що ліжка займає більшу частину спальні і не залишається проходу, двері шафи через недостатність простору

не можна повністю відчинити, антресоль взагалі не поміщається на шафі через низьку висоту стелі.

Проаналізуйте і дайте правовий аналіз ситуації. Відповідь обґрунтуйте.

Задача 6. О. засидівся допізна у свого друга. Повертаючись додому вночі, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, він зупинив таксі. Після того, як таксист під'їхав додому О., з'ясувалося, що у нього немає грошей, щоб сплатити водію таксі за транспортну послугу і оплатив її годинником.

Наступного дня О. знайшов таксиста і попросив повернути годинник, одночасно заявивши про готовність оплатити транспортну послугу грошима. Таксист у відповідь заявив, що правові відносини між ним та О. припинилися після виконання договору перевезення пасажирів і тому ні про яке повернення годинника йтися не може.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання чи правомірні вимоги О.? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Підозрюваний А. з метою уникнення можливого накладення арешту на майно уклав зі своїм знайомим М. договір купівлі-продажу гаражу. А. і М. домовилися, що М. буде безкоштовно користуватися гаражем, на право власності не претендуватиме, а через п'ять років поверне його. Під час обшуку в квартирі А. була виявлена розписка М. з таким зобов'язанням.

Які правові наслідки вказаних дій? Які ознаки фіктивного правочину і чим від відрізняється від удаваного? До якого виду недійсних правочинів слід відносити фіктивні правочини?

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. Дата оновлення: 24.11.2014. № 11. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13>
3. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного суду України № 9 від 06 листопада 2009 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10.04.2019 р. у справі № 463/5896/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82065661>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.06.2019 р. у справі № 916/3156/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82424016>
6. Кучер В.О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навч. посібник / Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 344 с.
7. Нижний А. В., Хомаківський М. П., Юровська Г. В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика. Посібник для суддів. / А. В. Нижний, М. П. Хомаківський, Г. В. Юровська. / Під редакцією А. В. Нижного. Київ: Алерта, 2020. 234 с. URL: https://nsj.gov.ua/files/1586259074Nyzhny_Viznannya_pravochiniv_v2_191209_avt.pdf
8. Цивільне право: підручник у 2 т. / В.І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.
9. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. Юрінком Інтер, 2010. с. 7-90, 120-130.
10. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

11. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

Додаткова:

13. Давидова І. В. Недійсність правочинів, укладених внаслідок помилки та обману: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.03 . Одеса, 2011. 20 с.

14. Іванова С. М. Визнання недійсним правочину як спосіб захисту цивільних прав та інтересів за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес ; сімейне право ; міжнародне приватне право». К., 2014. 20 с.

15. Косінова К. Проблеми, пов'язані з недійсністю правочинів. *Право України*. 2014. № 8. С. 253-258.

16. Лавріненко І.А. Визнання недійсним правочину, вчиненого особою під впливом помилки. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 7. Ч. 1. С. 228-248.

17. Романюк Я. М. Підстави і цивільно-правові наслідки визнання правочину недійсним (на матеріалах судової практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03. К, 2010. 16 с.

18. Семушина О. В. Недійсні правочини та правові наслідки їх недійсності: автореф. дис. ... к. ю.н. спец. 12.00.03. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К, 2010. 20 с.

Семінарське заняття № 6 (2 год.)

ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Методичні рекомендації: Опрацювання питання «*Загальна характеристика односторонніх правочинів*» необхідно розпочати з аналізу положень ст. 202 ЦК України, яка містить дефініцію поняття «правочин» та їх класифікацію. Відповідно до ч. 2 ст. 202 ЦК України одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами. Ознаки одностороннього правочину: 1) волю виражає лише одна сторона (звідси й термін «односторонній»), яка може бути представлена кількома особами (множинність осіб); 2) з одностороннього правочину можуть виникати права як в особи, яка його вчинила, так і в третьої особи. Щодо обов'язків, то вони можуть виникати лише для особи, яка його вчинила. Обов'язки в третіх осіб за таким правочином виникають у разі, якщо це передбачено законом або домовленістю з цими особами 3) спрямованість волі сторони, яка вчиняє односторонній правочин, часто має бути сприйнятою особою, по відношенню до якої виражена ця воля. «Залежно від сприйняття волі сторони одностороннього правочину такі правочини, відповідно, поділяються на суворо односторонні – не адресовані нікому та без потреби в прийнятті їх іншою (іншими) особами. До них відноситься, зокрема, відмова від права власності, відмова від спадщини, прийняття спадщини; такі, що розраховані на їх сприйняття іншими особами (рецептивні правочини), до яких можливо віднести, зокрема, оголошення конкурсу, публічну обіцянку

винагороди, відмову від спадщини на користь іншої особи, видачу довіреності, видачу векселя, розміщення цінних паперів, односторонню відмову від договору»¹. Зверніть увагу, що в наукових публікаціях можна зустріти різні відповіді на питання. «Що є одностороннім правочином – дія чи її втілення (результат)?». Відповідь неоднозначна. З легального визначення правочину випливає, що це дія, тобто правочином є не заповіт, а складання заповіту, не довіреність, а видача довіреності тощо. Таке твердження не бездоганне. Якщо всі правочини є діями, то двостороннім правочином є не договір, а укладення договору. Проте таке твердження в цивілістиці відсутнє. Складання заповіту, як процес, передбачає його нотаріальне посвідчення. Щодо письмової форми правочину, то це має бути документ, а не дія сама по собі – «видача», «складання». Звичним у судовій практиці є визнання недійсним заповіту або довіреності, а не дії зі складання заповіту чи видачі довіреності.

Під час вивчення питання **«Згода як односторонній правочин»** слід розмежувати поняття «згоди» і близьких до неї понять, якими є «дозвіл», «узгодження», «схвалення». Згода і правочин, на вчинення якого вона надається є різними правочинами, але становлять юридичний склад. Згода як односторонній правочин присутня в договірних правовідносинах (насамперед, етап укладення договору), речових, особистих немайнових, житлових, сімейних, корпоративних, сімейних, відносинах інтелектуальної власності та інших. Щодо форми згоди як виразу волі особи, то як будь-який правочин згода може виражатися усно, конклюдентними діями і письмово (проста письмова форма або нотаріально посвідчений документ).

Опрацьовуючи питання **«Відмова як односторонній правочин»** зверніть увагу на те, що відмова як категорія цивільного права має місце в різних правовідносинах і регулюється майже всіма його інститутами. Про відмову йдеться у речових правовідносинах, у відносинах інтелектуальної власності, у договірних, спадкових відносинах тощо.

Під час вивчення питання **«Односторонні правочини в окремих видах цивільних правовідносин»** необхідно переглянути положення Цивільного та Сімейного кодексів України і знайти статті, в яких йдеться про односторонні правочини. Приклади односторонніх правочинів в різних видах правовідносин: речових – викуп, відмова від права власності; спадкових – заповіт, зміна заповіту, скасування заповіту, прийняття спадщини, відмова від прийняття спадщини, відкликання відмови від прийняття спадщини та ін.; медичних – інформована добровільна згода; договірних – банківська гарантія, прощення боргу, відмова від договору та ін.; відносинах інтелектуальної власності – ліцензія (надання ліцензії), відкликання ліцензії, відмова від авторських прав, відкликання твору та ін.; сімейному праві – згода чоловіка і згода жінки на укладення шлюбу (зовнішньо закріплюються в заяві про реєстрацію шлюбу), відмова від вступу у шлюб, односторонні правочини про розірвання шлюбу також зовнішньо втілюються у заявах про розірвання шлюбу, спільна заява батьків про зміну прізвища дитини, згода про визнання батьківства, згода другого із подружжя на усиновлення дитини, згода батьків на усиновлення та ін.

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика односторонніх правочинів.
2. Згода як односторонній правочин.
3. Відмова як односторонній правочин.

¹ Постанова ВС від 26.10.2022 у справі № 761/13405/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107111909/>

4. Односторонні правочини в окремих видах цивільних правовідносин.

Основні поняття: односторонній правочин; згода як односторонній правочин; дозвіл, схвалення, узгодження, відмова як односторонній правочин.

Питання для самоконтролю:

12. Дайте визначення одностороннього правочину.
13. Які ознаки притаманні односторонньому правочину?
14. Що є одностороннім правочином – дія чи її втілення (результат)?
15. Розмежуйте поняття «згода» і «дозвіл», «узгодження», «схвалення».
16. В якій формі може бути виражена згода?
17. Що таке відмова як односторонній правочин?
18. Назвіть приклад односторонніх правочинів у спадкових правовідносинах?
19. Які односторонні правочини застосовуються у сімейному праві України?

Практичні завдання:

Завдання 1. Підготуйте бібліографію наукових праць в яких досліджується проблематика односторонніх правочинів.

Завдання 2. Проаналізуйте практику практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KCS_26_01_2021.pdf.

Задача 1. С. видав довіреність Б., якою доручив продати будинок за найвигіднішою ціною, але у жодному разі не меншою 20 тис. доларів. Б. продав будинок за 17 тис. доларів і отримані кошти передав довірителю. Останній не погодився з виконанням і заявив вимогу до Б. про відшкодування збитків у сумі 3 тис. доларів, мотивуючи це тим, що Б. порушив умови довіреності, продавши будинок за заниженою ціною. Б. відмовився виконувати вимогу, заявивши, що він відступив від умов довіреності задля задоволення інтересів довірителя: через несприятливу епідеміологічну ситуацію, покупців не було впродовж багатьох тижнів. Два тижні тому з'явився покупець, який запропонував і погоджувався укласти договір лише за відповідною ціною. С. не погодився із аргументами Б. і звернувся до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2. В. заповів все своє майно, у тому числі будинок, своєму брату. Заповіт було складено і підписано на прохання В. медичною сестрою лікарні, де він проходив стаціонарне лікування. В заповіті не було вказано місце та дата його складання. Після смерті В. його дружина заявила братові померлого, що заповіт є недійсним і він не має права на майно В.

Проаналізуйте ситуацію і дайте відповідь на питання: 1) чи дотримані вимоги щодо форми заповіту? 2) чи правомірні аргументи дружини померлого В.?

Рекомендована література

Основна:

19. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

20. Постанова від 03.06.2024 № 712/3590/22 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/119559291>

21. Крат Василь. Односторонні правочини. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Krat-intehralna-tsyvilystyka.pdf

22. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо визнання односторонніх правочинів недійсними. URL:

https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KCS_26_01_2021.pdf

23. Односторонні правочини: монографія/ І.В. Спасибо – Фатєєва, С.О. Голотов, О.І. Зозуляк та ін.; за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2024.

24. Цивільне право: підручник у 2 т. / В І. Борисова (кер.авт. кол.) Л.М. Баранова, Т.І. Бетова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. Право. 2012. Т. 1. 656 с.

25. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., переробл. і допов. К. Юрінком Інтер, 2010. с. 7-90, 120-130.

26. Цивільне право: загальна частина. Практикум: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / кол. авт. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 232 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4967/1/ЦП%20%28ПРАКТИКУМ%29.pdf>

27. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>

28. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-тє вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

Додаткова:

29. Майка Наталія, Яцишин Оксана. Односторонній правочин як підстава виникнення речових прав на чуже майно. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 2 (18). С. 132- 137. <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/686>

30. *Таш'ян Р. І.* Односторонні правочини в цивільному праві: автореф. дис. ... канд.. юрид. наук. Спец. 12.00.03. Харків, 2009. 20 с.

Семінарське заняття № 789 (4 год.)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР ЯК ПРАВОЧИН

Методичні рекомендації: Опрацювання питання *«Поняття та ознаки цивільно-правового договору»* необхідно розпочати з аналізу положень ст. 626 ЦК України, яка містить дефініцію поняття «цивільно-правовий договір», визначаючи договір як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Договір як юридичний факт знаходиться на одній лінії з односторонніми правочинами, деліктами, юридичними вчинками та іншими юридичними фактами (ст. 11 ЦК України) і є підставою виникнення договірної зобов'язального правовідношення. Цивільно-правовий договір є узагальнюючим поняттям, яким охоплюються різні договірні види (купівля-продаж, перевезення, оренда, підряд на капітальне будівництво тощо) із схожими принципами нормативно-правової регламентації.

Вивчення питання *«Свобода договору»* слід розпочати із опрацювання коментаря ст.3 і ст. 627 ЦК України. Відповідь на питання включає аналіз складових принципу свободи договору і розкриття його значення. При цьому зверніть увагу на

співвідношення договору і актів цивільного законодавства (ст. 6 ЦК України), випадки обмеження свободи договору.

Під час відповіді на питання **«Класифікація договорів»** необхідно провести класифікацію договорів на види за різними підставами, а саме, на консенсуальні і реальні; односторонні і двосторонні; відплатні і безвідплатні; попередні і основні; публічні і приєднання; на користь сторін договору і на користь третьої особи; з передачі майна у власність, з передачі майна у користування, з виконання робіт чи надання послуг тощо.

Опрацьовуючи питання **«Зміст договору та його тлумачення»** зверніть увагу на те, що змістом договору як різновиду правочину є умови договору, а змістом договору як зобов'язального правовідношення є права та обов'язки сторін договору, які впливають з його умов. Прийнято розрізняти істотні, звичайні та випадкові умови договору. Відповідно до ч.1 ст.638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторонами досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Звичайні – це ті умови, які передбачаються у законі чи іншому нормативному акті й стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладення договору. Від істотних звичайні відрізняються тим, що вони не потребують окремого погодження і їх не обов'язково зазначати у договорі. Випадковими прийнято вважати такі умови договору, які погоджені сторонами у відступ від положень диспозитивних норм або з метою з метою вирішення питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Всі умови – істотні, звичайні та випадкові – після укладення договору стають однаково обов'язковими і сторони повинні дотримуватися їх. Тлумачення умов договору – це з'ясування дійсного їх змісту самими сторонами або судом на вимогу сторін чи однієї з них.

Вивчення питання **«Порядок укладення договору»** передбачає логічний аналіз процедури укладення договорів. Досліджуючи стадії укладення договору, важливо зазначити вимоги до оферти та акцепту, враховуючи можливість існування публічної пропозиції укласти договір (ст. 699 ЦК України). Процес укладення договору складається з двох стадій, а саме: пропозиції укласти договір, що йменується офертою, та прийняття зробленої пропозиції другою стороною, яка називається акцептом. Оферентом і акцептантом іменується сторона, котра зробила пропозицію укласти договір або прийняла її (відповідно). Пропозицію укласти договір (оферту) може зробити кожна із сторін майбутнього договору. Пропозиція укласти договір має містити істотні умови договору і виражати намір особи, яка її зробила, вважати себе зобов'язаною у разі її прийняття. Пропозицією укласти договір є, зокрема, документи (інформація), розміщені у відкритому доступі в мережі Інтернет, які містять істотні умови договору і пропозицію укласти договір на зазначених умовах з кожним, хто звернеться, незалежно від наявності в таких документах (інформації) електронного підпису. Відповідь особи, якій була адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття визнається акцептом, якщо з неї випливає, що є повна і безумовна згода акцептанта із запропонованими у оферті умовами (ч. 1 ст. 642 ЦК України).

Під час опрацювання питання **«Зміна та розірвання договору»** необхідно переглянути ст.ст.651-654 Цивільного кодексу України, які містять положення про процедуру зміни та розірвання договорів. Зміна договору - це зміна умов, на яких він укладений. Ці зміни можуть стосуватися умов щодо предмета, місця та строків виконання договору тощо. У разі зміни договору змінюється і зобов'язання, яке

виникло з договору, змістом якого виступають права та обов'язки сторін. Розірвання договору – це припинення зобов'язання, яке виникло з договору, у повному обсязі.

Питання для обговорення:

1. Поняття та ознаки цивільно-правового договору.
2. Свобода договору.
3. Класифікація договорів.
4. Зміст договору та його тлумачення.
5. Порядок укладення договору.
6. Зміна та розірвання договору.

Основні поняття: цивільно-правовий договір; договір приєднання, договір на користь третьої особи, публічний договір, попередній договір, основний договір; зміст договору як правочину, істотні умови; оферта, акцепт, зміна договору, розірвання договору, істотна зміна обставин.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «цивільно-правовий договір».
2. Назвіть ознаки договору як юридичного факту.
3. Які договори відносяться односторонніх, а які до багатосторонніх (взаємних)?
4. Розкрийте сутність попереднього і основного договору.
5. Який договір називається публічним?
6. На які види поділяються договори залежно від способу укладення?
7. Назвіть особливості договору приєднання.
8. Дайте визначення договору на користь третьої особи.
9. На які групи поділяються договори за юридичною направленістю?
10. Розкрийте зміст договору як правочину.
11. Які умови договору називаються істотними?
12. Які умови договору відносяться до звичайних?
13. Які умови договору називаються випадковими?
14. Розкрийте особливості укладення договору в загальному порядку.
15. Що таке оферта? Які вимоги пред'являються до оферти?
16. Що таке акцепт? Які вимоги пред'являються до акцепту?
17. Які існують законодавчі вимоги до форми договору?
18. Що є, за загальним правилом, місцем укладення договору?
19. З якого моменту договір вважається укладеним?
20. Які Ви знаєте спеціальні способи укладення договорів?
21. Розмежуйте поняття «зміна договору» та «розірвання договору»?
22. Коли може мати місце одностороння відмова від договору?
23. Що таке «істотна зміна обставин»?

Практичні завдання:

Завдання 1. Випишіть із Цивільного кодексу України приклади:

- двосторонніх та односторонніх договорів;
- відплатних та безвідплатних договорів;
- консенсуальних та реальних договорів.

Завдання 2. Визначте предмет договору: а) купівлі-продажу; б) договору підряду; в) договору доручення; г) договору зберігання; д) договору страхування.

Задача 1. Між ТОВ «А» і двома 18-річними працівниками Особа Б. і Особа М. було укладено договір, згідно з яким ТОВ «А» зобов'язувалося частково оплачувати навчання останніх у закладі вищої освіти та виплачувати їм стипендії, а працівники

брали на себе зобов'язання після закінчення ЗВО відпрацювати у ТОВ «А» не менше 3-х років.

Після закінчення навчання, Особа Б. відмовився повернутися на роботу в ТОВ «А». Останнє пред'явило до нього позов про стягнення коштів, витрачених на його навчання. Заперечуючи проти позову, Б. стверджував, що цивільним законодавством укладення договорів, подібних до того, який був укладений між ним та ТОВ «А», не передбачено, а тому між ним і ТОВ «А» не виникло ніяких зобов'язань.

Який зміст принципу свободи договору? Чи був укладений договір між Особа Б. і ТОВ «А»? Яке рішення повинен винести суд?

Задача 2. Між Особа Л. та банком «Мрія» 15 грудня 2020 року було укладено у письмовій формі кредитний договір на суму 45 тис. доларів США, із сплатою 17% річних строком на три роки. Особа Л. належним чином виконував зобов'язання і до 30 вересня 2022 року сплатив 40 тис. доларів США. З 1 жовтня 2022 року банком в односторонньому порядку збільшено відсоткову ставку до 34% річних. Особа Л. звернувся до суду з позовом про припинення зобов'язання за договором, оскільки, ним сплачено кредит повністю на попередніх умовах.

Що таке істотні умови договору? Визначте істотні умови кредитного договору. Яка належна форма даного виду договору та які наслідки її недодержання? Чи підлягають позовні вимоги задоволенню?

Задача 3. За договором банківського вкладу Р. вніс на ім'я свого 10-річного сина 1 тис. грн. Через деякий час син звернувся в установу банку з вимогою по видачу йому цих грошей і нарахованих на них процентів.

Які права третіх осіб, на користь яких укладено договір банківського вкладу? Чи правомірні вимоги 10-річного сина?

Задача 4. ТОВ «К» під час укладення договору з ТОВ «С» стосовно зберігання товару запропонувало включити до тексту договору умову про розмір відповідальності зберігача за втрату, нестачу і пошкодження товару в межах його дійсної вартості. ТОВ «С», погодившись зберігати товар, заявило, що включення даної умови до договору недоцільно, оскільки вона повторює чинне законодавство. Юрисконсульт ТОВ «К» наполягав на тому, щоб умова про відповідальність була включена до тексту договору, оскільки, на його думку, будь-яка умова, на якій наполягає хоча б одна із сторін, є істотною, а тому має бути включена до тексту договору.

Визначте обставини (юридичні факти), які мають значення для правильної кваліфікації спірних правовідносин. Чи можна вважати договір укладеним? Які умови договору відносяться до істотних?

Задача 5. К. запропонував своєму знайомому Р. придбати у нього картину відомого художника. Наступного дня Р. надіслав електронною поштою лист-відповідь, зазначивши, що згоден придбати картину за ціною 2 тис. грн. Через тиждень К. повідомив Р., що готовий продати йому картину за ціною на 20% вище за ціну, запропоновану Р. З цією пропозицією Р. не погодився, оскільки, на його думку, договір між ними вже був укладений на умовах, що містяться в повідомленні, надісланому електронною поштою, яке повинно вважатися акцептом.

Що таке оферта і акцепт? Чиї дії в описаній ситуації можна розглядати як оферту і акцепт? Чи був укладений договір між К. і Р.?

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Бервено С. М. Проблеми договірного права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 392 с.
3. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова та ін.; за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2008. 896 с.
4. Договірне право в умовах ринкової економіки: Конспект лекцій / І.В. Жилінкова, В.І. Борисова, І.В. СпасибоФатєєва та ін. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. 116 с. http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/168/1/DOGOVIR_2008.pdf
5. Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія / за заг ред. проф. В.А.Васильєвої; Івано-Франківськ, 2016. 399 с.
6. Тетарчук І. В. Договірне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦНЛ, 2016. 260 с.
7. Договірне регулювання приватноправових відносин в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. Монографія. За заг. ред. академіка НАПрН України О. Д. Крупчана; наук. ред. А. Б. Гриняк. К., 2017. 334 с.
8. Цивільне право України: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.). Ч. 2. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 736 с.
9. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С.Кузнецової, Р.А. Майданика. К.: Юрінком Інтер, 2017. 1176с
10. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб./ О.В. Дзера. К.: Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
11. Яновицька Г.Б., Кучер В.О. та ін. Цивільне право України: підручник Текст: в 2 т. Т. 1/ кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів:«Новий Світ-2000», 2014. 444 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/452/1/КУЧЕР%20Цивільне%20Право%20ПІДРУЧНИК%20ТОМ%201.pdf>
12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. 5-те вид., перероб. і допов. / За ред. О.В. Дзери (кер авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2013. Т.1. с.11-16

Додаткова:

13. Вавженчук В. Деякі ознаки договору як юридичного факту та договіруправовідношення. Цивільне право і процес. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 6-11
14. Кісель В. Вплив класичних теорій договору на сучасне розуміння сутності цивільно-правового договору. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С.41-45.
15. Пилипенко С. Особливості правового регулювання відносин за договором, укладеним в електронній формі. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 8. С. 48-53
16. Родоман Т.О. Проблема визначення поняття зміни умов договору в цивільному законодавстві України. Судова апеляція. 2014. № 3(36). С.112-118.
17. Романюк Я. Невизначеність умов договору як підстава для його тлумачення. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С.36-41.
18. Теремецький В.І., Гуц Н.Г. Новації у порядку укладення цивільно-правового договору. Наукові записки. Серія Право. 2022. Випуск 12. С. 176-181. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/137/121>

ЕЛЕКТРОННІ ПРАВОЧИНИ

Методичні рекомендації: Вивчення теми слід розпочати з опрацювання статті «Поняття та сутність електронних правочинів за цивільним законодавством України».

Питання для обговорення:

1. Поняття та сутність електронних правочинів.
2. Доктринальні підходи щодо правової природи електронних правочинів.
3. Спільні та відмінні ознаки традиційних та електронних правочинів.
4. Поняття електронного договору. Вимоги щодо змісту та форми електронного договору.
5. Поняття смарт-контракту.

Основні поняття: електронний правочин; електронний договір.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «електронний правочин».
2. Розкрийте сутність електронного правочину.
3. Назвіть спільні та відмінні ознаки традиційних та електронних правочинів.
4. Розкрийте основні ознаки електронного правочину.
5. Що таке смарт-контракт?
6. В якій формі укладається електронний договір?

Рекомендована література

Основна:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення: 05.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України № 2155-VIII від 5.10.2017 р. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
3. Електронний правочин у цивільному праві України: монографія ; за наук. ред. д.ю.н., проф., чл.-кор. НАПрН України Р. О. Стефанчука. К.: Алерта, 2014. 240 с.
4. Змикало О.І. Поняття та сутність електронних правочинів за цивільним правом України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2021. Випуск 66. С. 81 – 87. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/244699/242509>
5. Катинська Л. Р. Електронна форма правочину (порівняльний аналіз правового регулювання в Україні та Польщі): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 193 с.
6. Спасибо-Фатєєва І. Актуальні питання форми правочинів (теоретико-практичний аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 8. С. 32–36
7. Тітова Г. Юридична сила електронного договору: до постановки питання. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки*, 2019. Випск 4. <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/326/327>
8. Філатова Н. Правочини з використанням електронної форми представлення інформації. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 40-55

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота – основний спосіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних занять. Організована належним чином система самостійної роботи здобувачів допомагає зміцнити мотивацію до навчання, самостійного пошуку знань, розширення культурного діапазону, закладає основу успішного навчання в атмосфері позитивних емоцій, сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, готує майбутніх фахівців до повноцінної участі в суспільному житті.

Мета самостійної роботи – розвиток творчих здібностей та активізацій розумової діяльності здобувачів, формування у них потреби безперервного самостійного поповнення знань, здобуття глибокої системи знань як ознаки міцності знань і як результату морально-вольових зусиль.

Завдання самостійної роботи – навчити здобувачів самостійно працювати з підручниками, нормативно-правовими актами, матеріалами судової практики, науковими статтями, творчо сприймати навчальний матеріал і його осмислювати, набути навички систематизації, поглиблення, узагальнення та практичного застосування знань з освітньої компоненти та розвинути навички щоденної самостійної роботи в одержанні знань та вмінь.

Самостійна робота здобувачів спрямована на набуття здобувачами теоретичних знань та практичних умінь правильно застосовувати норми законодавства, які регулюють цивільні відносини до конкретних життєвих ситуацій.

Самостійна робота з дисципліни «Правочини в цивільному праві» включає роботу здобувачів з підручниками, науковими публікаціями та законодавством України з питань правового регулювання майнових та особистих немайнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників. Здобувачі повинні вчитись самостійно опрацьовувати достатньо великий масив нормативно-правових актів, аналізувати їх та робити власні висновки.

Самостійна робота з навчальної дисципліни містить обов'язкову та вибірково складові. Максимальний бал за самостійну роботу здобувачів денної форми навчання складає 5 балів.

Обов'язкова складова (базова самостійна робота) передбачає опанування програмного матеріалу дисципліни.

Вибіркова складова (додаткова самостійна робота) передбачає виконання завдань, які здобувач вибирає з метою підвищення свого професійного рівня, особистого рейтингу. Як правило, до таких завдань відноситься робота науково-дослідницького і творчого характеру.

Базова самостійна робота з дисципліни «Правочини в цивільному праві» включає підготовку здобувача до аудиторних занять, контрольних робіт, заліку тощо. Результати цієї підготовки виявляються в активності здобувача на заняттях, при виконанні ним тестових завдань, контролю самостійної роботи та інших видів контрольних заходів, які дозволяють визначити рівень опанування здобувачем матеріалу дисципліни.

Базова самостійна робота здобувачів з дисципліни «Правочини в цивільному праві» включає такі форми самостійної роботи:

- вивчення лекційного матеріалу і рекомендованої літератури;
- опрацювання окремих тем навчальної дисципліни із підготовкою конспекту;
- самостійне розв’язування практичних завдань;
- вивчення навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- підготовка до практичних (семінарських) занять;
- опрацювання матеріалу і підготовка до контролю самостійної роботи;
- систематизація вивченого навчального матеріалу перед семестровим екзаменом;
- опрацювання додаткової літератури.
- самостійна робота для здобувачів з використанням елементів дистанційного навчання.

Вибіркова складова (додаткова самостійна робота) передбачає виконання творчих завдань, зокрема, наукових статей, написання тез та їх публікація чи представлення на науково-практичних конференціях.

Додаткова самостійна робота виконується виключно за бажанням здобувача. Здобувач обирає вид завдання та погоджує тему із викладачем, який проводить семінарські заняття. Максимальний бал – 10 балів

Контроль самостійної роботи (далі - КСР) здобувачів денної форми навчання з дисципліни «Правочини в цивільному праві» проводиться у тестовій формі в системі дистанційного навчання <https://d-learn.pnu.edu.ua/> за тематикою дисципліни.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. <http://zakon.rada.gov.ua> – законодавство України: офіційний сайт Верховної Ради України
2. <https://www.president.gov.ua/> – офіційний сайт Президента України.
3. <http://www.kmu.gov.ua/> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> – офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.
5. <http://lib.pu.if.ua> – офіційний сайт наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.